

CENK AĞCABAY'IN "MODERN ORTADOĞU'NUN ŞEKİLLENDİRİLMESİ VE FİLİSTİN" KİTABI ÜZERİNE

Siyonizm ile Nazizm karşılaştırması sadece bir retorik mi?

Gazze'deki soykırım, Siyonizm ile Nazizm arasındaki karşılaştırmaları yeniden gündeme taşıdı. Peki, bu iki hareket arasındaki benzerlikler yalnızca uyguladıkları şiddetin boyutlarıyla mı sınırlı? Irk teorilerinden tarihsel işbirliklerine, yerleşimci sömürgecilikten antikomünizme uzanan ilişkiler, çok daha köklü bir ortak geçmişe işaret ediyor. Cenk Ağcabay'ın "Modern Ortadoğu'nun Şekillendirilmesi ve Filistin" kitabından hareketle Ulaş Taştekin, bu karşılaştırmanın ardındaki tarihsel zemini ve Avrupa sömürgeciliğinin iki hareketin şekillenmesindeki rolünü tartışıyor.

—
ULAŞ TAŞTEKİN

Filistin, 1930'lar. Ein Gev kibbutzunun kuruluşu sırasında Siyonist yerleşimciler, yerleşimin çevresine koruyucu bir duvar inşa ediyor.

Siyonist İsrail hükümetinin Gazze’de yürüttüğü soykırım sık sık Nazilerin işlediği savaş suçlarıyla kıyaslanıyor. Sözelimi, soykırım karşısında net bir tutum sergilemeye gayret gösteren Birleşmiş Milletler Özel Raportörü Francesca Albanese, X platformunda yaptığı açıklamada, aşağıdaki ifadeleri kullanmıştı:

Benim neslime Nazizm’in en büyük kötülük olduğu öğretilmişti; ki öyleydi de. Ancak sömürgecilik suçları da göz ardı edilmemeliydi. Bugün ise bir devlet (İsrail) —hem demokrasiler hem de diktatörlükler tarafından korunarak— milyonları açlığa mahkûm ediyor, çocukları eğlence olsun diye vuruyor; işte bu, zulmün yeni uçurumudur.

Bu kıyaslama, çoğu kez soykırımın acımasızlığı ve başvurduğu şiddetin boyutları nedeniyle kamuoyunun dikkatini çekmeye yönelik retorik bir amaç taşıyor. Benzer şekilde sık sık Netanyahu ile Hitler arasında bir kıyaslama yapılıyor. Bazen eylemlerde kullanılan dövizlerde iki ismin tarihin benzer taraflarında yer aldığına dair kimi görsel ya da yazılı ifadeler kullanılıyor; bazen de bu kıyaslama, Erdoğan’ın zaman zaman yaptığı gibi, uluslararası siyasetin konusu yapılıyor. Holokostun yol açtığı soykırımdan en çok etkilenen halkın Yahudiler olması, bu karşılaştırmalara çok daha dramatik bir boyut kazandırıyor. Peki, gerçekten aralarındaki paralellik sadece uygulanan vahşetin boyutlarını vurgulayan bir retorikten mi ibaret? Başka bir ifadeyle, bu iki akım sadece kötülükte mi yarışıyor, yoksa aralarında başka ortak noktalar ya da kesişimler de var mı?

Modern Ortadoğu’nun Şekillendirilmesi ve Filistin

Cenk Ağcabay’ın kısa süre önce İntifada Yayınları’ndan çıkan *Modern Ortadoğu’nun Şekillendirilmesi ve Filistin* başlıklı kitabı, bu konuda çarpıcı veriler sunuyor.¹ Ortadoğu (artık

alışmamız gereken adlandırmayla Batı Asya) tarihinin özellikle son üç asırdaki kısmı, bir bakıma sömürgecilik tarihi olarak görülebilir. Ağcabay’ın çalışması da tarihsel maddeci yöntemden beslenerek bölgedeki ülkelerin tarihine ilişkin 19. yüzyıldan başlayarak oldukça kapsamlı bir çerçeve sunuyor. Kitap, Osmanlı’nın parçalanma döneminden itibaren Filistin ve İsrail başta olmak üzere Türkiye, Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, İran, Suudi Arabistan ve Ürdün’ün ülke olarak ortaya çıkışının tarihini ele alıyor. Ayrıca bu süreçte Ermeniler ve Kürtler üzerine de geniş bir tarihsel malzeme sunuyor.

Cenk Ağcabay, *Modern Ortadoğu'nun Şekillendirilmesi ve Filistin* (İstanbul: İntifada Yayınları, 2026).

Ağcabay, uzun yıllara dayanan ve benim de şahsen bir bölümüne tanıklık ettiğim Ortadoğu araştırmalarını, Kıvılcımlı geleneğinden beslenen bir perspektifle sentezleyerek bu kitapta bir araya getirdi. Kitabın bölümlerini takip eden bir değerlendirmesini Candaş Ayan’ın sendika.org için kaleme aldığı yazı dangörmek mümkün. Ben ise burada Cenk’in çalışmasında, başlıkta ve girişte ortaya atılan soruya dair bulunabilecek yanıtlara odaklanmaya çalışacağım. Elbette kitapta

¹ Cenk Ağcabay, *Modern Ortadoğu'nun Şekillendirilmesi ve Filistin* (İstanbul: İntifada Yayınları, 2026); bundan sonraki atıflarda yalnızca kitabın sayfa numarası verilecektir. Yazarın kullandığı zengin kaynakçayı buraya bütünüyle aktarmak mümkün değil. Bu konuda daha fazla bilgi için kitaba başvurulabilir.

Siyonizm ile Nazizm arasında bir özdeşlikten bahsedilmiyor; ancak bu iki çizginin tarihsel gelişimi, oldukça benzer ırk teorilerine dayanıyor. Burada “Siyonizm” derken Yahudileri değil, belirli bir siyasal ideolojiyi ve onun kurumsallaştığı devlet projesini kastediyorum; Siyonist hareket hiçbir zaman Yahudilerin tamamını temsil etmedi. Ayrıca Siyonizm ile Nazizm arasındaki tarihsel temaslar ve bu temasların İsrail devletinin bir yerleşimci sömürge devleti olarak kurulmasıyla sonuçlanacak çıktıları da bu çalışmada ele alınıyor.

Kitabın temel tezi, Önsöz’de açıkça ifade edildiği gibi, Filistin’in Britanya emperyalizmi tarafından sömürgeleştirilmesinin ve Siyonist proje doğrultusunda bir yerleşimci sömürge olarak şekillendirilmesinin, modern Ortadoğu’nun Britanya ve Fransa emperyalizmlerinin çıkarları çerçevesinde yeniden yapılandırılması sürecinin bir parçası olduğudur (s. 9). Ağcabay bu süreci yalnızca büyük güçlerin diplomasisi üzerinden değil, bölgenin iç sınıf dinamikleri üzerinden de okuyor; Kıvılcımlı geleneğinin kitaba asıl katkısı da burada görünür hale geliyor.

Kıvılcımlı’nın “tefeci-bezirgân sermaye” kavramı, Tanzimat’tan başlayarak Osmanlı’nın “kapitalist sömürüye daha elverişli kılınması”nı (s. 61-62) ve Filistin’de topraklarını borç kışkacında yitiren köylülüğün karşısında yükselen kent eşrafının ikircikli konumunu açıklamanın anahtarı oluyor: aynı eşraf bir yandan Siyonizm karşıtı bir söylem geliştirirken bir yandan da Siyonist yerleşimcilere toprak satabiliyordu (s. 201-204, 455). Bu çerçeve, kitaba Türkiye’deki Filistin literatüründe pek alışık olmadığımız özgün bir bakış açısı kazandırıyor: Ağcabay, Hacı Emin el-Hüseyni’nin Nazilerle işbirliğinden Arap egemen sınıflarının Britanya’yla uzlaşmacılığına uzanan hattı çok sayıda örnekle ortaya koyuyor. Nitekim, bu gözlemler, Filistinli direnişçilerin tespitleriyle de uyumlu. Örneğin, FHKC önderlerinden Ghassan Kanafani, 1936 isyanında Filistin devrimci hareketinin üç ayrı düşmanın saldırılarıyla gerilemeler yaşadığını ifade ediyor: “Yerel dinî liderlikler, Filistin’i

çevreleyen Arap devletlerindeki rejimler, emperyalist-Siyonist ittifak.” (s.495).

Nazizm ve Siyonizmin Benzer Irk Teorileri

19. yüzyıl Fransız diplomatı ve *İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme*’nin yazarı Arthur de Gobineau’nun ırk teorisi, beyaz üstünlüğünü temel alıyordu; insanlar arasındaki eşitlik fikrinin oldukça zararlı, ırksal saflığı bozan ve hastalıklara yol açarak yozlaştıran bir nitelik taşıdığını düşünüyordu. Bu teori gerek Cermen Birliği tarafından Almanya’da gerekse Siyonist teorisyenler üzerinde oldukça etkili oldu. Bu düşünceler yalnızca Alman milliyetçiliğinin değil, aynı dönemde Avrupa’da Yahudi sorununa çözüm arayan Siyonist teorisyenlerin de ortak dağarcığının parçasıydı. Peter Edel’in gösterdiği gibi, Dünya Siyonist Örgütü’nün Almanya’da yayımladığı *Die Welt* dergisinde 1903’te çıkan bazı yazılar, Gobineau’nun “kan saflığı” hakkındaki görüşlerini Yahudiler bağlamında övgüyle sunuyor ve Alman ırkçılarının kan ve toprak arasında kurduğu mistik ilişkinin benzerini Filistin ve Yahudiler arasında kuruyordu (s. 243). Bu “kan ve toprak” tahayyülü, Siyonist yerleşim Filistin’de kurumsallaştıkça somut bir örgütsel biçim de kazanacaktı. Bu çerçevede, ‘İbrani emek’ anlayışı temel alınarak Yahudilerin anayurtla kuracakları ilişkinin ırksal arınmanın bir aracı olacağı düşünülüyordu. Siyonizm ve ırkçılık arasındaki ilişkiye dair araştırmalar yapan Stefan Goranov’a göre, Siyonizm, Gobineau’nun insanları üç ana ırka ayıran yaklaşımının biraz revize edilmiş bir biçimiydi.

Gobineau'nun ırk kuramını 20. yüzyıla taşıyan isim, György Lukács'ın "çağdaş ırkçılığın kurucusu" olarak nitelediği Houston Stewart Chamberlain'di. Lukács'a göre Chamberlain'in alamet-i farikası, eski gericilikle yaklaşan faşizm arasındaki ideolojik bağı kurmasında yatıyordu; Naziler ondan "içsel" ırk kuramını, başka bir ifadeyle ırksal özelliklerin sezgisel biçimde atfedilmesine imkân veren çerçeveyi devralmışlardı. Chamberlain'in Nazizmle ilişkisi yalnızca kuramsal da değildi: 1923'te Hitler'le buluşmuş ve ondan öylesine etkilenmişti ki, "Almanya'nın en çok ihtiyacı olduğu anda bir Hitler doğurması, ondaki canlılığı kanıtlar" demişti. Ona göre Hitler, melezleşmeyle bozulan Ari ırkı kurtarmak için gelmişti ve "En büyük tehlike Aryan ruhunun Yahudi ruhuyla ve bu ikisinin ulussuz, dinsiz 'kabilesele kaos' saçmalıklarıyla bir tutulması" idi (Ağcabay'ın Lukács'tan aktardığı üzere, s. 244-245). Avusturya'da yaşayan ve Siyonist ırk teorisinin gelişimine önemli katkılar sunan Ignaz Zollschan da işte bu Chamberlain'in ırk saflığını temel alan yaklaşımından etkilenmişti. Zollschan'a göre insanlığın gelişimi, kendisini dehada ve kahramanda ifade eden daha keskin bir ırk tanımına doğru evrilmeliydi.

"Kule ve Çit" yerleşim hareketi sırasında Kfar Menahem kibutzunun çevresine dikenli tel çeken Yahudi yerleşimciler.

Zollschan'a göre, bütün eleştirilere rağmen Chamberlain'in sisteminin ırk saflığının yüceltici etkilerine ve ırk kaosunun yıkıcı sonuçlarına yaptığı vurgu, tartışmasız bir şekilde sağlandı (s. 245). Siyonist hareketin önde gelen isimlerinden Max Nordau da Siyonizmi dinî değil, ırksal bir mesele olarak ele alıyordu. Nordau bu görüşünü 1903'te antisemitik *La Libre Parole* dergisine verdiği röportajda dile getirmiş ve bu konuda antisemit Édouard Drumont'tan daha fazla hemfikir olduğu kimse olmadığını söylemişti (s. 246). Öyle ki, Siyonizmin kurucuları Siyonizm ile antisemitizm arasındaki ırk teorilerine dayalı bu ortaklığın mantıksal sonuçlarının da farkındaydı. Siyonist teorisyen Yakov Klatskin, "Eğer antisemitizmin haklılığını kabul etmezsek, kendi milliyetçiliğimizin haklılığını da inkâr etmiş oluruz" diye yazıyordu (Lenni Brenner'dan aktaran Ağcabay, s. 240). Bu, hem Yahudilerin getto yaşamında dış dünyadan izole edilmesinin bir vesilesi hem de Siyonizmin bir öteki fikriyle Yahudiler üzerinde egemenlik kurmasının bir aracıydı.

Yahudi gettolarındaki izolasyona benzer biçimde, Yahudi devletinin kurulması da Avrupalı Yahudiler arasındaki ırksal bozulma sürecini durduracak, "Batı'nın büyük şehirlerinin hastalığı tarafından çoktan kemirilmiş olan uyuşuk, nevrotik Yahudi entelektüelinin yerini Filistin'de yeni, güçlü bir 'kaslı Yahudilik' (Muskeljudentum)" alacaktı. Bu çerçevede, gerek Filistin'deki Yahudi nüfusunun kompozisyonunu değerlendirirken gerekse sonraki süreçte Filistin'e taşınacak Yahudi nüfusunu seçerken, sosyal Darwinist ırk teorisinin "eleştirel eleme" ve "en uygun olanın seçimi" gibi kavramları Siyonist hareket tarafından yaygın olarak kullanılıyordu; belli kriterleri karşılamayan emekçi sınıflardan insanlar, yaşlılar, kronik hastalığı olanlar "işe yaramaz", "hastalıklı" veya "zararlı" olarak niteleniyordu. Öyle ki, bu nitelikleri taşıyan Filistin'deki Yahudiler de 1936 yılına kadar Siyonistler tarafından Avusturya ve Nazi Almanyası'na gönderilmişti. Buna paralel olarak, Filistin'e taşınacak Yahudiler için belli bedensel özelliklere ve ideolojik tercihlere sahip

olmak gibi çeşitli önkoşullar belirlenmişti. Bu politika 1942 yılına kadar sürmüştü. Yukarıda ifade edilen bir noktayla yeniden ilişkilendirilirse, Histadrut² önderliğinde İbrani emek anlayışıyla beraber, toprağın söz konusu ırksal dejenerasyondan arınmanın aracı olacağına ve millî yeniden doğuşun bu yolla gerçekleşeceğine inanılacaktı (s. 462).

Bu ırkçı bakış açısının yalnızca tarihsel bir kesite ait olmadığı pek çok güncel yasal, kurumsal ve söylemsel örnekle de doğrulandı. İsraili yetkililer, soykırım boyunca defaatle Gazzelileri ‘insansı hayvanlar’ olarak niteledi. İsrail Maliye Bakanı, Bezalel Smotrich, Mart 2023’te Paris’te katıldığı bir etkinlikte “Filistin halkı diye bir şey yoktur. Filistin tarihi diye bir şey yoktur. Filistin dili diye bir şey yoktur” ifadelerini kullandı. Netanyahu, Siyonizmin temel aldığı ‘Vaat edilmiş topraklar’ anlatısına uygun biçimde, Kasım 2023’te askerlere yazdığı mektupta, soykırım operasyonunu, İbranice Kitab-ı Mukaddes’teki “topyekûn imhaya yönelik kutsal savaş”a benzetti. BM Soruşturma Komisyonunun 16 Eylül 2025 tarihli, İsrail’in Gazze’de soykırım gerçekleştirdiğini tespit eden raporu da bunları kayıt altına aldı. Buna benzer örnekler, İsrail devletinin ‘Kan ve Toprak’ ve ‘İbrani emek’ ilkelerinin ruhunu temel alan kurumsal yapısına referansla da çoğaltılabilir. Elbette yukarıda tartıştığımız dönem ile bugünkü ırkçı söylem arasında ciddi bir zamansal fark var. Benzer şekilde, bir ideoloji olarak Siyonizm ile Siyonist İsrail rejiminin siyasi ve hukuki yönelişleri, aynı analiz düzeyine ait değiller. Ayrıca, yukarıda da değinildiği gibi, Siyonist hareket, Yahudilerin tamamını temsil eden yegâne hareket de değil; başka şeylerin yanında, bu ırkçı doğası bağımsız ve muhalif Yahudi gruplarca da eleştiriliyor. Ancak bütün bu örnekler, biyolojik ırkçılığın dili değişse de etnik-demografik üstünlük, toprağın münhasırlaştırılması ve yerli nüfusun dışlanması üzerine kurulu yerleşimci mantığının kurumsal biçimlerinin bugün de

dönüşerek sürdüğünü ve Siyonist hareketin bugün tanık olduğumuz soykırımın koçbaşı olduğunu gösteriyor.

İdeolojik yakınlıktan tarihsel işbirliğine

Elbette iki hareket arasındaki benzerlik teorik kaynaklarla sınırlı değil; Ağcabay’ın kitabı, bu ortak zeminin zaman zaman somut temaslara ve pazarlıklara dönüştüğünü de belgeliyor. Bu temasların en çarpıcısı Nazilerin iktidara gelişiyle yaşandı. Yahudi Ajansı’nın 1933’te Nazi hükümetiyle imzaladığı ve İkinci Dünya Savaşı’na kadar yürürlükte kalan Transfer Anlaşması, Almanya’dan göç eden Yahudilerin sermayesinin Alman malları biçiminde Filistin’e aktarılmasına imkân tanıyordu. Nazi Almanyası’na karşı boykot örgütleyen Yahudi ve antifaşist çevrelerin sert tepkisini çeken bu anlaşma, Filistin’deki Yahudi ekonomisine büyük bir ivme kazandırdı (s. 474-475). Aynı yaz Siyonist yerleşimin mimarı Arthur Ruppın, Nazi ırk teorisinin kurucusu sayılan Hans F. K. Günther’le Jena’da bir araya gelmiş, günlüğüne Yahudilerin “aşağı değil, farklı” oldukları konusunda Günther’le uzlaştıklarını not etmişti.³ Kitabın kayda geçirdiği bir başka örnekte ise, sonradan İsrail başbakanı olacak Yitzhak Şamir’in de içinde yer aldığı Lehi (Stern Çetesi), “nihai çözüm”ün çoktan başladığı 1941’de, Filistin’de bir Yahudi devleti kurulması için Nazi Almanyası’yla ittifak arayışına girmişti (s. 450-451). Kuşkusuz bu temasların ardındaki motivasyonlar farklıydı: Naziler Yahudileri Almanya’dan sürmenin, Siyonistlerin bir kısmı ise insan ve sermaye kurtarmanın yolunu arıyordu. Ancak sonuç değişmiyordu. Nazi zulmü, Filistin’e gelen yerleşimci sayısını 1932’deki 9.553’ten 1935’te 61.854’e çıkararak (s. 474) ve beraberinde benzeri görülmemiş bir sermaye akışı getirerek, yerleşimci sömürge projesinin demografik ve ekonomik temelini büyük ölçüde genişletti ve hızlandırdı. Ilan Pappé’nin ifadesiyle BM, 1947

² Histadrut: 1920’de kurulan Yahudi İşçi Genel Federasyonu. İlk genel sekreteri daha sonra İsrail’in kurucu başbakanı olacak olan David Ben-Gurion olan Federasyon, bankacılıktan sigortaya, inşaattan Hagana’ya uzanan faaliyetleriyle “embriyo halindeki devlet” olarak nitelenmektedir.

³ Etan Bloom, *Arthur Ruppın and the Production of Pre-Israeli Culture*(Brill, 2011).

taksim kararıyla “Avrupa’daki Nazi Holokost’unun tazminatını Yahudilere” ödemeye çalışacaktı (s. 517); bu tazminatın bedelini ise Filistinliler ödeyecekti.

Ancak bu teorik benzerliklerin ve tarihsel temasların asıl anlamı, her iki hareketin de içinden doğduğu sömürgeci mantıkla birlikte düşünüldüğünde ortaya çıkıyor; şimdiye kadarki tartışmayı salt bir “ideolojik akrabalık” tespiti ötesine taşıyan nokta da burası. 19. yüzyıl ırk teorileri, Avrupa kapitalizminin sömürgeci yayılmasının ideolojik ürünüydü: Gobineau, Cezayir’deki yerleşimci sömürgeciliğin savunucusu Tocqueville’in sekreteriydi (s. 209-210, 242); Gobineau’yu Almanya’ya taşıyan Cermen Birliği ise Osmanlı’nın Britanya’nın Hindistan’ı gibi sömürgeleştirilmesini savunuyordu ve kitabın aktardığı üzere Nazizm bu yayılmacı ideolojiden beslenecekti (s. 97-98). Aimé Césaire’in hatırlattığı gibi, Avrupa’nın Hitler’i affedemeyişinin nedeni, o güne dek Araplara, Hintlilere ve Afrikalıya uygulanan sömürgeci yöntemleri Avrupa’nın kendisine uygulamasıydı.⁴ Siyonizm ise aynı mantığı açıkça sahiplenmişti: Siyonist hareketin kurucusu Theodor Herzl, Cecil Rhodes’tan desteğini “çünkü bu sömürgecilikle ilgili bir şey” diyerek istiyor (s. 267), kurulacak Yahudi devletini “Asya’dan gelen barbarlığa karşı koyan bir sınır karakolu, bir kale” olarak tasarlıyordu (s. 259); Nordau ise Basel’de Avrupa’nın manevi sınırlarını Fırat’a kadar götürmekten söz ediyordu (s. 209). Bu açıdan bakıldığında, Siyonizm ile Nazizm arasındaki paralellik salt bir retorik abartı değil; aynı emperyalist-ırkçı matristen türeyen iki farklı projeye işaret ediyor.

1 Mayıs yürüyüşünde Yahudi ve Arap işçiler. Fotoğraf: Government Press Office (GPO).

Ancak bu pazarlama, Siyonizmin sosyalizmle ilişkisinin yalnızca bir yüzüydü. Siyonist hareketin içinde, kökleri Çarlık Rusyası’nın işçi hareketine uzanan güçlü bir sosyalist damar da vardı. 1905 ve 1917 devrimlerine Yahudi emekçiler yoğun biçimde katılmış, pek çoğu Sosyal Demokrat Bund saflarında örgütlenmişti. Bu ortamda Ber Boroçov, Siyonizmi Yahudi işçi sınıfının nesnel çıkarlarının ifadesi olarak yorumlayan bir “Sosyalist Siyonizm” geliştirdi: Ona göre Yahudi işçilerin temel sorunu ulusal bir topraktan yoksun olmalarıydı ve sınıf mücadelesi ancak böyle bir toprak üzerinde “normal” koşullarına kavuşabilirdi. Boroçov’un fikirlerinden esinlenen gruplar 1906’da Poale Tsiyon’u (Siyon İşçileri) kurdu; partinin bazı mensupları “İkinci Aliya” olarak anılan göç dalgasıyla Filistin’e gelerek Yişuv’un, yani ülkedeki Yahudi yerleşimci topluluğun öncü kadroları arasında yer aldı (s. 464). Walter Benjamin gibi sol aydınların bile ilgisini çeken bu “İşçi Siyonizmi”, zamanla David Ben-Gurion önderliğindeki Mapai partisi ve 1920’de kurulan Histadrut aracılığıyla Yişuv’un hegemonik gücü haline geldi. Ne var ki, ulusal toprak olarak seçilen yer başka bir halkın yurduydı ve bu sosyalizm daha baştan yerleşimci bir sosyalizm olarak biçimlendi. Ben-Gurion, işçi örgütlerinin Histadrut çatısı altında birleşmesinin amacının “proletaryanın özlemlerini değil, Siyonist projeyi ilerletmek” olduğunu açıkça yazmıştı. “İbrani emek” ilkesi Arap işçileri dışlayan bir sınıf dayanışması anlamına geliyordu; Histadrut’un denetimindeki Hagana ise ileride

⁴ Aimé Césaire, *Sömürgecilik Üzerine Söylev* (Dergâh Yayınları, 2024).

İsrail ordusunun çekirdeğini oluşturacaktı (s. 460). Kibbutzlar da Tom Segev'in ifadesiyle ekonomik ya da toplumsal olmaktan çok askeri bir işleve sahip "Siyonist toprakların koruyucuları"ydı (s. 463).

Bu çerçevenin dışına taşan enternasyonalist sol ise tasfiye edildi. Bolşeviklerden etkilendiği iddia edilen İşçi Taburu Histadrut'tan çıkarılıp dağıtıldı; 1921'de Churchill'in ziyareti sırasında Enternasyonal'i söyleyen komünist işçiler dövüldü, "vatan haini" ilan edilerek Histadrut'tan ihraç edilmeleri ise iş bulamamak ve sağlık hizmetlerinden yararlanamamak anlamına geliyordu (s. 461-462). Komintern aynı yıl Siyonizmi, Yahudi emekçileri sınıf mücadelesinden uzaklaştıran "karşıdevrimci bir küçük burjuva ütopyası" olarak mahkûm etmişti (s. 465-466). Siyonist işçi hareketinin sol kanadından 1919'da kopan Filistin Komünist Partisi ise Komintern'in "Filistin bir Arap toprağıdır" çizgisi ile parti içindeki "Yişuvizm" arasında sıkıştı ve hem Britanya polisinin hem de Histadrut'un baskısı altında yasadışı çalışmak zorunda kaldı (s. 467-470). Bu süreçte, İşçi Siyonizmi ile Siyonist hareketteki ilk büyük bölünmeyi gerçekleştiren ve Araplarla her türlü uzlaşmayı reddeden "Demir Duvar" teorisinin sahibi Jabotinsky'nin sağcı Revizyonist akımı arasındaki mesafe de giderek kapandı; Avi Shlaim'in belirttiği gibi, İşçi Siyonizminin önderleri de zamanla Demir Duvar stratejisine bel bağladı (s. 445-446). Kısacası, Siyonizmin içinde sosyalist bir damar vardı; ancak zaman içinde hareketin hegemonik çizgisi, sınıfı ulusa, enternasyonalizmi yerleşimci projeye tabi kılan ve bu sınırı aşan komünistleri "iç düşman" olarak tasfiye eden antikomünist bir karakter kazandı.

Ağcabay'ın vurguladığı gibi, Marx'ın enternasyonalizmdeki ısrarı da onu hem antisemitlerin hem de Siyonistlerin başlıca düşmanı konumuna getiriyordu (s. 235-236). Bu, Siyonizmi Nazizmle buluşturan bir diğer ortak paydaydı ve kaynağı yine her iki hareketin sömürgeci doğasında yatıyordu: Yerli halkı dışlamaya ve ırksal ya da etnik bir hiyerarşiyi

korumaya dayanan her proje, "işçilerin birliği, halkların kardeşliği" ilkesini kendi varlığına yönelik bir tehdit olarak görmek zorundaydı. Kuşkusuz iki antikomünizmin biçimi ve ölçeği aynı değildi. Siyonist hareketin hegemonik çizgisi komünistleri yerleşimci topluluğun dışına iterek tasfiye etti; devletleştikten sonra ise bu düşmanlığı dışarıya taşıyarak Somoza Nikaragua'sından apartheid Güney Afrika'sına, Guatemala cuntasından "binlerce Yahudi'yi katleden" Arjantinli generallere uzanan antikomünist diktatörlüklere silah, deneyim ve danışmanlık sağladı (s. 27-31). Nazizm ise "Yahudi-Bolşevizm" düşmanlığını toplama kamplarına ve Doğu'da bir yok etme savaşına dönüştürdü. Ancak ikisini aynı sömürgeci-ırkçı matrise bağlayan mantık ortaklığı.

Gazze hakkında konuşmak

Sonuç yerine, hem bu kitabın hedeflediği çerçeveye dair hem de Filistin üzerine düşünmenin ve yazmanın zorluğuna dair son bir noktaya değinip bitirelim. Filistinli şair Ahmad Almallah, *Gazze İçin Bir Şiir, Filistin İçin Bir Şiir*⁵ (A Poem for Gaza, A Poem for Palestine) başlıklı eserine, adeta soykırım karşısında kendini savunmak için araç olarak elinde yalnızca sözcükler kalmış olan birinin iç çelişkilerini açığa vuran şu dizelerle başlıyor:

Gazze,
En son ihtiyacın olan şey bir şiir.
Öyle deme!
Verecek başka hiçbir şeyim yok.
Şiir işte, bir şiir... ne yapabilir ki?
Öyle deme!

Mücadeleye (yalnızca) sözcükleriyle katılanların sık sık yaşadığı bu açmaz yeni değil, sürekli devinen, her yeni dönemde kendisine yeni yanıtlar bulan bir çelişki. Adorno yaşasa, bir zamanlar Auschwitz için dediği gibi, "Gazze'den sonra şiir yazmak barbarlıktır" der miydi? Bunu asla bilemeyeceğiz. Ancak Adorno'nun meşhur sözü aslında Almallah'ınkiyle aynı hassasiyetten doğmuştu; bütün bu yaşanan kıyımdan ve acıdan sonra,

⁵ Filistin'den ve Filistin İçin Şiirler (Poems from and for Palestine) (Ekim 2023, 28-29) (Çeviri: UT)

bilinen anlamda estetik bir ürün, sanatlı bir söyleyiş ya da güzel söz üretmeye çalışmak imkânsız, hatta ahlaken sorunludur.

Yine de bu ahlaki kaygı bizi bir tür sinizme hapsedmek zorunda değil. Marksizmin praksis felsefesini üretmesi, Kıvılcımlı'nın sık sık “düşünce ve davranış birbirinden ayrılmaz” diyen Leninist ilkeyi hatırlatması da aslında benzer sorunsala verilen öncü yanıtlar. Nitekim Almallah da şiirin devamında bu çelişkiye kendi şair üslubuyla yanıt veriyor:

Kelimelerim kan döksün istiyorum
(...)
Bir zamanlar, Gazze,
kimsenin sana bu şiir gibi boş laflar
vermesine gerek yoktu. Tek umudun
gözlerimizin içine dimdik bakmak ve bir kez
daha söylemek:
Bir zamanlar var olduğunu,
ve hâlen var olduğunu.

Almallah, bir bakıma eylem üreten, eylem için içerik üreten sözcükler üretmek istiyor. Gerçekten sinizme hapsolmuş bir sessizliğe gömülmek istemiyorsak, böyle sözcüklere ihtiyacımız var. Yazının başında, Siyonizm–Nazizm karşılaştırmasının salt bir retorik olup olmadığını sormuştuk. Retorik, Almallah'ın şiirindeki “boş laflar” gibi, öfkenin olduğu kadar çaresizliğin de dilidir; tarihsel bir analize dayandığında ise eylem için içerik üreten bir söze dönüşür. Ağcabay'ın çalışmasının değeri de bu karşılaştırmayı bir slogan olmaktan çıkarıp ırk teorilerinden yerleşimci sömürgeciliğe uzanan tarihsel bir zemine oturtmasında yatıyor. •